

„Idevetettség elleni felkiáltójel” Novák Valentin:
Magyar rulett
Széphalom
Könyvműhely, Bp., 2006.

Az 1969-es születésű Novák Valentin sokoldalú szerző: eddig megjelent két verseskötete (*Roskadás*, 1997; *Japánkert*, 2002), egy kisregénye (*No! Jé!*, 1994), valamint egy pikareszk regénye, amelyet társszerzőként írt Gángoly Attilával (*Zsír Balázs*, 2001), a 2006-os könyvhétre pedig novelláskötete látott napvilágot, a *Magyar rulett*.

Mivel ez az író első novelláskötete, joggal feltételezhetjük, hogy eddigi novellatermésének java részét gyűjtötte itt csokorba. A kötet nem csupán abból a szempontból érdekes olvasmány, hogy milyen világot ábrázol, hanem abból is, hogy ez a világ hogyan alakul szemünk láttára önéletrajzi történetekkel átszőtt, főleg a mai magyar sűrű valóság darbjait felvillantó, fantasztikus, groteszk és lírai elemekkel tűzdelt, kifogyhatatlan kísérletező kedvről tanúskodó írásművekből igazi, nagy elbeszélő prózává a kötet utolsó harmadában, olyan prózává, amilyen csak legkiválóbb elbeszélőink tolla alól szokott kikerülni. Nemcsak a Novák Valentin-i világba lépünk tehát be, amikor olvasni kezdünk, hanem ennek az írói világnak az alakulását, fejlődését is nyomon követhetjük, mint valami mélyben meghúzódó titkos történetet.

A kötet három ciklusra tagolódik (*Furcsa félelem ez; Árnyékban maradni; Ecettel savanyítok*). Az első kettőt többé-kevésbé az útkeresés jellemzi, és hasonló írói eszközöket vonultat föl bennük a szerző. Van itt novella, amelyben mítosz, álom és valóság keveredik régészeti időutazás keretében: a honfoglalás korabeli sírok feltárásakor egy monda megelevenedik, s a múlt, jelen és jövő alakjai áttűnnek egymásba (*A trepanált*), egy másikban „falmászás-történetek” vetülnek egymásra (egy janicsáré, egy mai természetjáróé és egy berlinifal-mászóé), s végződnek tragikusan: mindenki holtan zuhan le. „Furcsa félelem ez” – mondja a török katona, akinek halál előtti gondolatai borzongatóan emberközelségre hozzák a középkori várostromoknak jobbára csak a történelemlékek lapjairól ismert világát (*Falon*). A *Nyóc*-ban egy nyolcadik kerületi alkoholista kórházi segédmunkás munkahelyi és kocsmai kalandjaiba és reménytelen szerelmi életébe nyerünk bepillantást, *Az Isten Tokajban* címűben az író táborba látogatunk, ahová ezúttal az Isten is leereszkedik a mennyből, s a szerzővel együtt fergeteges szatírárt kanyarít az önjelölt, magukat isteneknek tartó „alkotókról”. A kötet címadó darabja egy tragikusan végződő osztálytalálkozó története: két fiú epekedik egy közönyös lány ke-

gyeiért, s „magyar rulettet” játszik (egy pisztoly hatos forgótárába csak öt golyót tesznek, s ha valamelyikük túléli a lövést, azé lesz a lány), ám mindketten meghalnak. Van olyan írás is, amelyben az elbeszélő üzenetreggiztóján hallható szövegek állnak össze valamiféle töredékes történetté. A *Tájvizsgálók*ban pedig megvadul a természet, a Táj, s mintegy az emberi tevékenységet utánozva magától betonná változik a föld, a gémeskutak olajkuttaká...

A harmadik ciklusban egyszerre szűkül és tágul a perspektíva. Itt minden írás a mozgássérültek világába vezet, az ő nyomorékletüket ábrázolja a szerző a saját „nézőpontjukon” keresztül. A legtöbb novellában a rokkantak mesélnek életükről egyes szám első személyben, hol egy fiktív vacsoravendégnek, hol csak úgy maguknak, gondolatban... A Novák Valentin ábrázolta „roki”-világról olvasni döbbenetes élmény. Halomra dőlnek tévképzeteink a média által sulykolt „másság” mibenlétéről: testi-lelki kinszenvedésről olvasunk itt – nem a másság szépségéről –, fizikai korlátok közt vergődő emberi sorokról és korlátok nélkül szárnyaló tehetségekről, kielégületlen szexualitásról, a reménytelenség miatt sokszor cinikussá váló szerencsétlenekről, a börtönökére emlékeztető kemény intézeti életről. Itt a szenvedés nem nemesít, hanem lealacsonyít – ami ezeket az embereket föl emeli, az a szinte mindent legyőző akarat, az élni és küzdeni akarás, amely a szerző számára is példamutató: így vall erről a kötet fülszövegében, utalva egykori nevelőtanári munkájára a mozgássérültek intézetében: „A jelen (...) még hálátlanabb azokkal a hőseimmel, akiknek a két láb biztonsága sem adatott meg. Tőlük tanulom az erőt. Ők az igazi mesterek, akik tudtukon kívül megacéloznak, akik begördülnek, besántikálnak a még meg nem írt árku papírokra, s megpörgetik létem rulettkerékét...”

Ami megemeli ezeket az elbeszéléseket, az egyrészt az őszinteség, a szerző eltökéltsége, hogy kendőzetlenül föl tárja a póre igazságot: „Az Állami Gondviselésében, ahol félrenevelők és eltévelyítők szorgoskodtak, hasonzorú társaimnak tanári petrencék szabtak identitást. A mozgássérült és lelencstátus mellé felvehették a rózsaszín buziplecsnit is a gyöngébbek vagy a hajlamosíthatók... Az életpályát egyengető tanerők csak azért nem nyúltak a testemhez, mert nem tudhatták, hol kezdődöm, hol végződöm” – vall vendégének *A lélekző csomó* elbeszélője; másrészt a gondosan palástolt együttérzés, amely azonban átizzik az írásokon: „Kell ezeknek támasz? Jobban viselik a terhet, mint mi, egészségesek, akik azért vagyunk, elvileg, hogy nekik segítsünk. Néha jó lenne, ha elbeszélgetnének velünk. Erőt adandó. Lehet, még el is sírnánk magunkat” – mondja a *Rakétaállomásban* Vendel, a nevelőtanár-író, a szerző alteregója; harmadrészt a hol kopogósan tömör, hol költőien szárnyaló, fantáziadús, más kor-

társ írókéval összetéveszthetetlen nyelvezet, amelyben már nem találunk olyan sallangokat, mint a könyv első két ciklusának novelláiban: „Ám magam (...) csak a végtelen és a véges végtelen határára juthatok el, hogy az isteni teremtés örök kérdőjeleként lebegjek halálbölcsőmben. Képzeld csak! Egy összegömbölyödött emberkupac, gordiuszi csomó embermaradékból. Riadalmára a ponttá zsugorodott Semmihatónak. A kiterjedéstelen kiteljesedésnek...” (A lélekző csomó) A *Furcsa félelem ez* és az *Árnyékban maradni* írásaihoz képest az *Ecettel savanyítok* elbeszélései olyanok, mintha a szerző évek alatt titokban megalkotott volna magának egy kaleidoszkópot, és egyik napról a másikra elkezdte volna használni: az általa a szerkezetbe dobott valóság-fragmentumok egyszer csak egységes írói „világ-képpé” álltak össze.

Novák Valentin mozgássérültekről szóló elbeszélései között több klasszikus antológia-darab is van, például a *Rakétaállomás*, a kötet záró novellája, de szinte mindegyik írás büszkesége lehetne minden kortárs magyar prózai válogatásnak. Csak remélhetjük, hogy a szerző eddig méltatlanul mellőzött novellisztikája előbb-utóbb megkapja a neki kijáró elismerést, s több lesz, mint „idevettség elleni felkiáltójel”, aminek a szerző nevezte e művét. A recenzens szerint nem csupán felkiáltójel e könyv, hanem elrugaszkodási pont is a szépség és az igazság irányába.

Szapponos Gábor

Az út értelme Tolvaly Ferenc:
El Camino – Az út
Kortárs Könyvkiadó, Bp.,
2005.

Németh László írja egy helyen, hogy az ember akkor tehet legjobbat a világnak, ha rendbe jön önmagával. Ennek a fáradságos és sokszor eredménytelen műveletnek az egyik, régmúlt századokban kialakult gyakorlata volt a zarándoklat, a zarándokút megtétele – a vezeklés és/vagy lelki megtisztulás szándékával. Azok a tízezrek, akik a középkortól végigvonszolták magukat a Santiago de Compostelába vezető nyolcszáz kilométeres zarándokúton, többnyire valamiféle spirituális egyesülésre vágytak Krisztussal vagy azzal a szenttel (Jakab apostol), akinek sírjához, kegyhelyéhez vonultak. De nemcsak arra. Jobbak, igazabbak akartak lenni, hogy legalább önmagukkal rendben legyenek. Nem tudjuk, hányszor járt sikerrel ez a próbálkozás, s végképp homályban marad, hogy a személyiségváltóval mire is mentek a megvilágosodók.

Megvilágosodást ígér Tolvaly Ferenc regénye is (*El Camino – Az út*). A szerző maga is végigjárja a híres zarándokút állomásait, filmet forgat, a mű DVD-n megvásárolható. A vállalkozás személyes indíttatása, élményanyaga, a személyes érdekeltség tétje egyértelmű. „Pamplonai balesetem után, amit csodával határos módon úsztam meg, elhatároztam, hogy végigjáróm a Caminót. Azzal magyaráztam meg magamnak, hogy meg akarom találni a lányt. Valakit, akivel két-három órát töltöttem együtt. Nagy lendülettel elindultam, völgynek le, hegynek fel. Később csak vánszorogtam, hiányoltam a megszokott dolgaimat és kitaposott életutamat. Majd a gondolataimmal voltam elfoglalva. A bátyám halála miatt gyötrő lelkiismeret-furdalás elől csak a lány képzelte varázsa mögé menekülhettem. Később feltörték bennem a már rég elfelejtett gyerekkori emlékeim. Aztán felfedeztem a környezetemet. Csodáltam a természetet. Olvasmányaim közül csak az útikalauzra figyeltem. A bibliát, Szent Ágostont, Hildegard von Bingen, Avilai Szent Terézt inkább csak lapozgattam. Ahogy az ember szórakoztató krimi forgat a tengerparton, napozás közben. Mint egy adóhivatalnok, úgy gyűjtöttem az adatokat. Nem vettem észre, hogy két úton járok. És az útikalauz tényei szinte lényegtelenekek.” Ezt a szemléleti és regénypoétikai érvényességű összegzést persze nem a Tolvaly Ferenc nevű szerző mondja, hanem a regény hőse. Ám nem kétséges, hogy történeti, biografikus elem a fikcióteremtő művelet forrása. Az életrajzi szerzőt és a szövegben kirajzolódó, első személyben megszólaló virtuális szerzőt (regényhóst) elméletben ugyan megkülönböztetjük, de a határmezsgyén egyensúlyozó narratív eljárásoknak köszönhetően a tényanyag erősen fikcionalizálódik. Ugyanaz a mozzanat része lehet az életrajznak, úti beszámolóknak és a fikciós elbeszélésnek. A továbbiakban a fülszöveg eligazításához és műfaji szituálásához, valamint a szöveg regényszerűségének nyilvánvaló jeleihez tartom magam. Az interpretációban nem önéletrajzként, hanem regényként fogom föl Tolvaly Ferenc művét.

A fenti (elméleti) eszmefuttatás után maradjunk abban, hogy a személyiség-transzformáció filozófiai és morális kérdései a szerző és tükörszerű alakzata, a regényhős számára egyaránt létfontosságúak. Határhelyzetben vannak mindketten. Távolodva attól, amiben korábban hosszú ideig nyakig benne voltak. Ez a pénz, a csömörhöz, kiüresedéshez vezető luxusszórakozások világa. Közeledve ahhoz, ami egyszerűbb és emberibb. Fölébredtve mindazt, ami valamikor, a gyermekkorban még megvolt, sőt, a személyiség részét képezte, de nem teljesedhetett ki. A hős, aki egyáltalán nem akarja a fárasztó és megpróbáltatásokkal teli utat luxuszarándok-